

Souhrnná zpráva z kontrol NKÚ v oblasti životního prostředí

PŘEDMLUVA ČLENA NKÚ PETRA NEUVIRTA

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

dostává se Vám do rukou publikace, která mapuje 11 kontrol Nejvyššího kontrolního úřadu v oblasti životního prostředí od roku 2018. Vzhledem k tomu, že NKÚ zaměřuje své kontroly na všechny oblasti života, které jsou financovány ze státního rozpočtu a zahraničních prostředků poskytnutých České republice, se domnívám, že počet kontrol spojených se životním prostředím není nijak malý.

Tento rok uplyne 32 let od založení Nejvyššího kontrolního úřadu. Od svého počátku se NKÚ zaměřuje i na oblast životního prostředí, kterou považuje za velmi důležitou. Mezi jeho prvními kontrolami se objevilo například téma ozdravení životního prostředí v severomoravském a severočeském regionu, které byly silně zasaženy těžbou uhlí, průmyslovou výrobou a vysokou mírou znečištění. Zmínit ale můžeme také revitalizaci říčních systémů a protipovodňová opatření. Od té doby se mnohé změnilo. Kvalita ovzduší se oproti období před 30 lety výrazně zlepšila a oblastí s překročenými limity škodlivin je dnes méně. Nejvýraznější pokles zaznamenaly emise oxidu siřičitého, jejichž koncentrace v atmosféře se mezi lety 1993 až 2020 snížila téměř o 95 %¹. S těmito emisemi souvisel i výskyt kyselých dešťů, které vedly k okyselení půdy a zničení lesů. Mnozí jistě pamatují tuto situaci třeba v Jizerských horách. Emise skleníkových plynů v Česku oproti roku 1990 klesly o 47 %.

Od roku 2000 se také zlepšila kvalita povrchových vod díky výstavbě nových čistíren odpadních vod a rozšiřování kanalizační sítě. V roce 1995 bylo na kanalizaci napojeno pouze 56 % obyvatel, zatímco v roce 2023 jejich počet stoupl na téměř 87 %.

V lesích lze pozorovat postupný útlum kůrovcové kalamity, která začala v roce 2015 na severní Moravě a postupně se rozšířila i do dalších oblastí a vyvrcholila v roce 2020.

Riziko pro ekosystémy i lidské zdraví představují také odpady. Na začátku 90. let existovalo v Česku více než šest tisíc nezabezpečených a černých skládek. Situace se začala měnit až s přijetím prvního zákona o odpadech v roce 1991 a rozvojem systému třídění odpadů.

Přes tyto pozitivní údaje rozhodně není vše ideální, což ostatně dokládají i výsledky našich kontrol – objevily se nové problémy nebo se prohloubily některé stávající. Kvalita vod z krátkodobého pohledu stagnuje a nedaří se dál snižovat míru znečištění; skládkování je stále nejvyužívanějším způsobem nakládání s komunálním odpadem. Stav českých lesů není příznivý, znečištění ovzduší je sice již tolik neohrožuje, avšak oslabují je dopady klimatické změny projevující se např. častějším suchem, silným větrem nebo vyššími teplotami. Masivní kácení stromů se negativně odrazilo na schopnosti lesů pohlcovat emise oxidu uhličitého přispívajícího ke změně klimatu. Rizikům spojeným se změnou klimatu čelí také krajina, což dokládají častější extrémní projevy počasí, například povodně, ale rozšiřují se i oblasti, kde je pravděpodobnější výskyt sucha a přibývá dalších extrémů počasí. Ubývání biologické rozmanitosti u nás ilustruje například úbytek ptáků v zemědělských oblastech; oproti roku 1993 je jejich stav nižší o více než 40 %. Zemědělská půda, která je ohrožená degradací mj. kvůli intenzivnímu hospodaření, stále ustupuje ve prospěch zastavěných ploch.

Sektorem s nejmenším pokrokem v oblasti dekarbonizace je doprava, ve které spotřeba energie stoupá a více než 90 % energie spotřebované v dopravě je fosilního původu. I přes pokles emisí znečišťujících látek v důsledku modernizace technologií emise skleníkových plynů z dopravy stoupají.

Témata kontrol tedy zůstávají obdobná. Tato souhrnná zpráva se věnuje jak oblasti energetických úspor, tak odpadovému a vodnímu hospodářství včetně problematiky pesticidů v povrchových a podzemních vodách, dále také oblasti ochrany přírody a krajiny včetně kvality ovzduší. Přehledně uvádí hlavní sdělení z kontrol a údaje o vynaložených finančních prostředcích. Součástí naší zprávy jsou i podrobné informace z kontrol včetně dopadů a opatření přijatých k nápravě.

Nedílnou součástí této publikace je i mezinárodní srovnání, které přehledně seznamuje čtenáře s tím, jak si vedeme v porovnání s ostatními evropskými zeměmi, našimi sousedy v Evropě. Stručně se zde věnujeme také spolupráci se zahraničními nejvyššími kontrolními institucemi.

Nejvyšší kontrolní úřad je v mezinárodní spolupráci velmi aktivní zejména v pracovních skupinách pro kontroly životního prostředí EUROSAI² a INTOSAI³. Sdílení zkušeností, znalost problémů a způsob jejich kontroly v jiných zemích a úzká spolupráce např. formou koordinovaných auditů z mého pohledu bezesporu přináší cenné poznatky. Inspirujeme se také inovativními přístupy, které zahraniční instituce využívají při sledování dopadů kontrol. NKÚ vytvořil také příručky a materiály pro kontrolu různých oblastí životního prostředí pro kolegy z celého světa. Šlo např. o téma udržitelné energie, energetických úspor nebo udržitelného rozvoje měst.

RNDr. Petr Neuvirt,

člen Nejvyššího kontrolního úřadu

2 EUROSAI – Evropská organizace nejvyšších kontrolních institucí.

3 INTOSAI – Mezinárodní organizace nejvyšších kontrolních institucí.

OBSAH

I. Úvod	6
II. Shrnutí kontrolní činnosti NKÚ	10
III. Podrobné informace o kontrolách NKÚ	14
IV. Deklarovaná opatření odpovědných orgánů po kontrolách NKÚ	21
V. Závěr	27
Zdroje	29
Seznam zkratk	30

I. ÚVOD

Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie⁴. Význam životního prostředí jako veřejného statku je zdůrazněn i *Listinou základních práv a svobod*⁵ a jeho ochrana je podporována širokou veřejností⁶. Pozitivní dopady podpory ochrany životního prostředí lidé očekávají především ve zlepšení kvality ovzduší a stavu české krajiny. Na druhou stranu se obávají vlivu ekonomických nákladů souvisejících s přijímanými opatřeními. Stát proto různými nástroji tuto motivaci ovlivňuje, a to jak na zmíněné úrovni jednotlivce, tak i v rámci celých sektorů národního hospodářství. Podpora opatření ke zlepšování životního prostředí je realizována zejména formou dotací.

Dopady klimatické změny na životní prostředí v České republice

Přestože je ochrana životního prostředí vnímána jako důležitá, realita ukazuje, že jeho stav se v Česku v posledních letech výrazně mění pod vlivem prohlubujících se dopadů změny klimatu. Častější a intenzivnější sucho, povodně, vydatné srážky, rostoucí teploty, extrémní vítr i požáry⁷ stále více ovlivňují krajinu i život lidí. Dramatickým příkladem byla extrémní bouře s krupobitím a tornádem, která v červnu 2021 zpustošila několik obcí na jižní Moravě. Dalším důkazem klimatických změn byly rozsáhlé povodně, které v září 2024 zasáhly Olomoucký a Moravskoslezský kraj.

Změna klimatu má i významné ekonomické dopady. Ty se však obtížně vyčíslují, protože zahrnují širokou škálu přímých i nepřímých škod. Přesto je zřejmé, že jednotlivé extrémní události představují významnou ekonomickou zátěž. Například povodně v roce 2024 způsobily podle odhadů Ministerstva financí škody ve výši 25 až 30 mld. Kč. Zmínit můžeme i tornádo, které v roce 2021 zpustošilo část jižní Moravy a zanechalo po sobě škody minimálně ve výši 15 mld. Kč. Náklady na obnovu po extrémních bouřkách, vlnách sucha či požárech se každoročně pohybují v řádu desítek miliard korun.

Podle *Zprávy o životním prostředí České republiky 2023* zpracované Českou informační agenturou životního prostředí (CENIA) byl rok 2023 vůbec nejteplejším rokem v období od roku 1961. Roční průměrná teplota na území ČR rostla o 0,35 °C za 10 let (viz graf č. 1). Toto tempo růstu teploty je přibližně dvojnásobné oproti globálnímu průměru. Růst teploty vzduchu je ovlivňujícím faktorem dalších projevů změny klimatu, jako jsou sucho, nebezpečí požárů, přívalové srážky a s nimi spojené riziko přívalových povodní a rostoucí extremita nebezpečných hydrometeorologických jevů (bouřky, silný vítr).

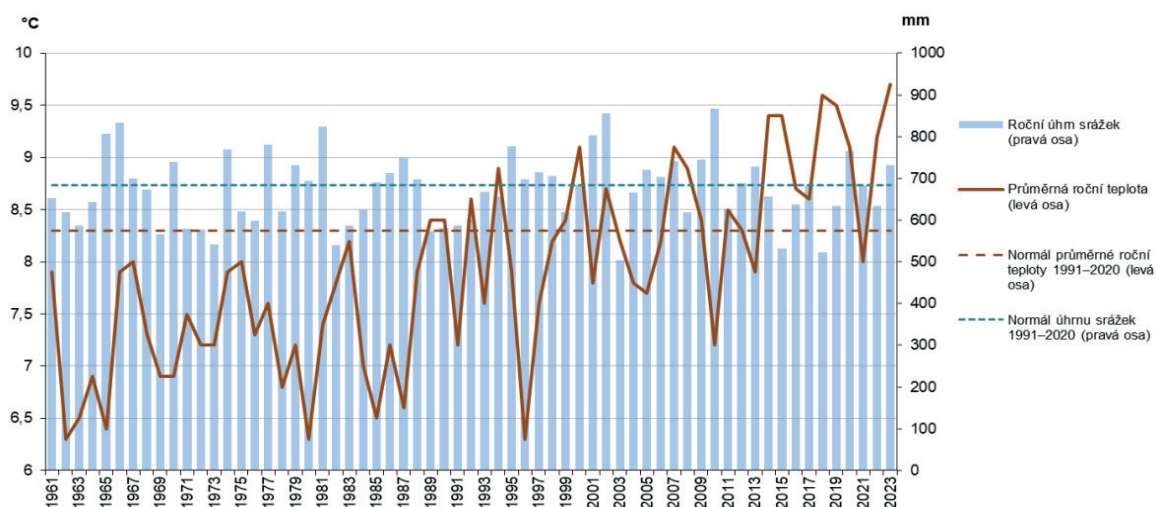
4 Ustanovení § 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí.

5 Čl. 11 odst. 3 a čl. 35 *Listiny základních práv a svobod*.

6 Zdroj: [Česká \(ne\)transformace 2022 - STEM](#).

7 Strategie přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách ČR, 1. aktualizace pro období 2021–2030.

Graf č. 1: Průměrná roční teplota vzduchu a roční úhrn srážek v ČR v letech 1961–2023 a srovnání s normálem let 1991–2020 (v °C, v mm)

Zdroj: Zpráva o životním prostředí České republiky 2023 (zdroj dat: ČHMÚ).

Hlavní aktéři a strategie ochrany životního prostředí

V oblasti podpory ochrany životního prostředí jsou v ČR klíčovými aktéry Ministerstvo životního prostředí (dále také „MŽP“), Státní fond životního prostředí České republiky (dále také „SFŽP“) a Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (dále také „AOPK“). Na podpoře opatření v této oblasti se rovněž podílejí další subjekty, např. Ministerstvo zemědělství (dále také „MZe“) nebo Ministerstvo financí (dále také „MF“).

MŽP vymezilo opatření na ochranu životního prostředí ve *Státní politice životního prostředí České republiky 2012–2020* a *Státní politice životního prostředí České republiky 2023 s výhledem do 2050* schválené vládou v roce 2021. Hlavním cílem státní politiky v oblasti životního prostředí je zajistit zdravé a kvalitní životní prostředí pro občany, výrazně přispět k efektivnímu využívání veškerých zdrojů a minimalizovat negativní dopady lidské činnosti na životní prostředí. Zmíněné politiky se mj. zabývají také oblastí zmírňování dopadů nebezpečí, včetně mimořádných událostí a krizových situací.

Mezinárodní aktivity a projekty v oblasti životního prostředí

Mezinárodní spolupráce NKÚ v oblasti kontrol výdajů na ochranu životního prostředí probíhá především v rámci pracovních skupin INTOSAI a EUROSAI, které poskytují cenné informace využitelné nejen pro analytickou činnost a plánování kontrol, ale především při práci na samotných kontrolách a vyhodnocování jejich výsledků.

Témata spojená s kontrolami veřejných prostředků v oblasti životního prostředí jsou společná všem zemím. Aktuálně se pracovní skupiny zaměřují například na bezpečnost energetické infrastruktury, dopady extrémního počasí a připravenost států na krizové situace. Dále se soustředí na hodnocení klimatických rizik, reakce vlád na přírodní katastrofy, jako jsou povodně nebo sucha, a jejich environmentální souvislosti. Zabývají se také vztahem mezi přírodními katastrofami a změnou klimatu.

Nejvyšší kontrolní instituce mají v této oblasti zásadní roli – jejich nezávislost, odborné znalosti a přístup k informacím jim umožňují objektivně posuzovat efektivitu vynaložených prostředků a případně i doporučovat opatření ke zlepšení.

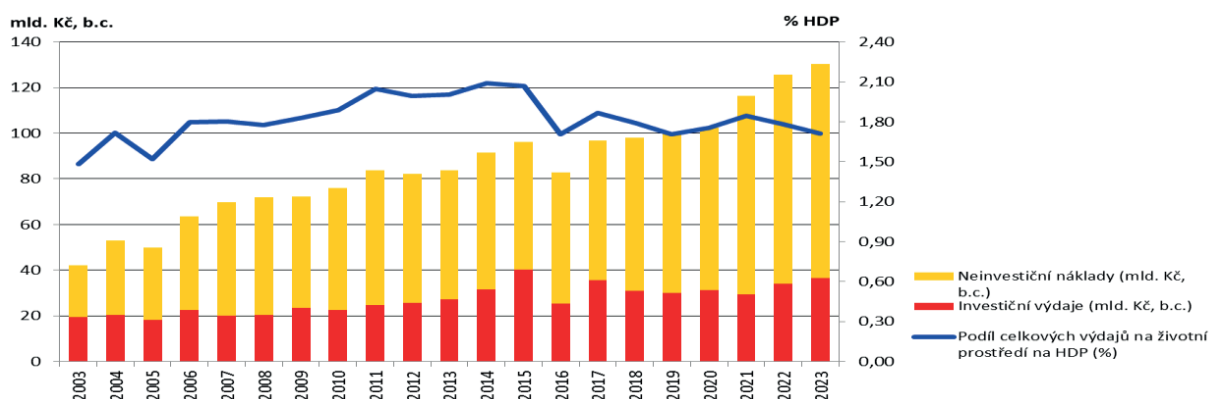
NKÚ je zapojen do mezinárodního projektu *Propojení klimatu a biodiverzity*, který vede nejvyšší kontrolní instituce Kanady. Cílem projektu je vytvořit stručný a přehledný materiál – příručku určenou pro nejvyšší kontrolní instituce. Tato příručka na příkladech několika ekosystémů ukáže propojení klimatu a biodiverzity. Rovněž se bude věnovat návaznosti na cíle udržitelného rozvoje a faktorům, které auditoři musí při kontrolách brát v úvahu.

Druhý mezinárodní projekt, do něhož je NKÚ přímo zapojen, vedou nejvyšší kontrolní instituce Thajska a Indonésie a nese název *Vykazování udržitelnosti ve veřejném sektoru a úloha nejvyšších kontrolních institucí*. Vykazování udržitelnosti se označuje také jako nefinanční reporting či ESG reporting⁸. Cílem projektu je mj. prozkoumat, jak mohou nejvyšší kontrolní instituce efektivně zpracovávat zprávy o udržitelnosti a poskytovat ujištění o udržitelnosti veřejného sektoru.

Finanční nástroje pro ochranu životního prostředí

Na ochranu životního prostředí se v ČR v roce 2023 podle dat Českého statistického úřadu vynaložilo přibližně 130 mld. Kč⁹. Investice na ochranu životního prostředí dosahují v ČR v posledních letech roční úrovně zhruba 35 mld. Kč. V roce 2023 to bylo celkem 36,6 mld. Kč. Prioritou byly odpadní vody a ochrana ovzduší a klimatu. Neinvestiční náklady dosáhly rekordní úrovně 93,6 mld. Kč, přičemž převládalo nakládání s odpady.

Graf č. 2: Celkové výdaje na ochranu životního prostředí v ČR 2003–2023

Zdroj: Zpráva o životním prostředí České republiky 2023 (zdroj dat: ČSÚ).

Pozn.: b.c. = běžné (nominální) ceny; jsou to ceny, jak se skutečně jeví v daném časovém okamžiku.

Jedná se o ceny, které zahrnují účinky inflace a které zpravidla kontrastují s cenami stálými.

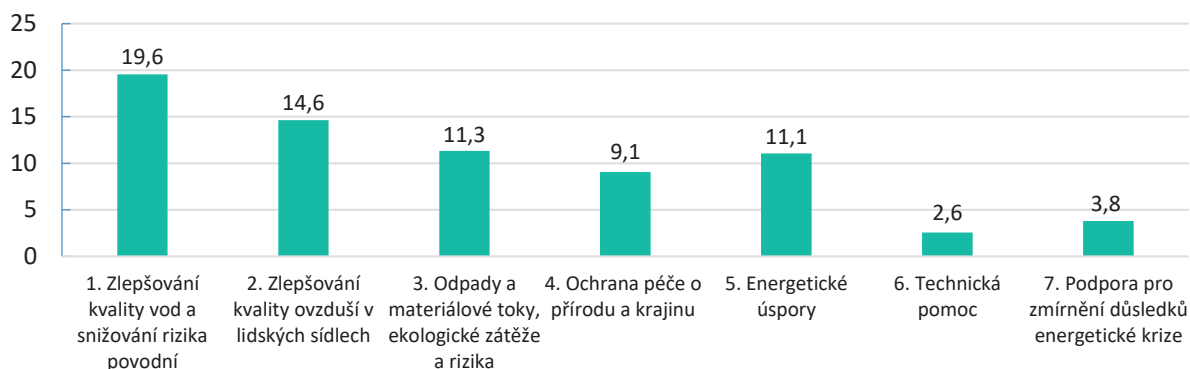
8 ESG reporting: životní prostředí (E), témata týkající se zaměstnanců a společnosti (S) a řízení a správa firmy (G).

9 Zdroj: [Celkové environmentální výdaje loni přesáhly 130 miliard | Produkty](#).

Nejvýznamnějším nástrojem, který slouží k podpoře opatření v oblasti životního prostředí, je operační program *Životní prostředí* (dále také „OPŽP“). V současnosti již probíhá jeho třetí programové období. V období let 2014–2020 bylo z tohoto zdroje poskytnuto konečným příjemcům (podle dat z května 2024) téměř 72 mld. Kč¹⁰. Dalšími významnými dotačními programy, z nichž jsou podporována opatření ke zlepšování životního prostředí, jsou *Integrovaný regionální operační program* (dále také „IROP“) a národní dotační program *Nová zelená úsporám* (dále také „NZÚ“).

Nejvyšší objem prostředků z OPŽP, téměř 20 mld. Kč, vynaložených přímo do životního prostředí směřoval na opatření ke zlepšování kvality vod a snižování rizika povodní, naproti tomu nejmenší objem prostředků činil 9,1 mld. Kč a byl vynaložen na oblast ochrany péče o přírodu a krajinu (viz graf č. 3).

Graf č. 3: Přehled peněžních prostředků proplacených z OPŽP 2014–2020 k 7. 5. 2024 (v mld. Kč)

Zdroj: <https://2014-2020.opzp.cz/dokumenty/detail/?id=802>.

NKÚ REALIZOVAL V LETECH 2018 AŽ 2024 KONTROLY V NÁSLEDUJÍCÍCH OBLASTECH:

1. energetické úspory,
2. odpadové hospodářství,
3. vodní hospodářství,
4. ochrana přírody a krajiny,
5. zlepšování kvality ovzduší.

NKÚ se ve svých kontrolách opakovaně zaměřuje na oblast životního prostředí. Tato zpráva pokrývá kontrolní činnost NKÚ zaměřenou zejména na peněžní prostředky vynaložené z OPŽP 2014–2020. Kontroly NKÚ provedené v letech 2018–2024 měly za cíl zjistit, zda prostředky takto státem poskytnuté byly vynaloženy v souladu s právními předpisy, hospodárně, účelně a efektivně.

II. SHRnutí KONTROLNÍ ČINNOSTI NKÚ

JAKÁ JSOU HLAVNÍ SDĚLENÍ Z KONTROL NKÚ?

Do oblastí kontrolovaných NKÚ, tedy energetických úspor, odpadového a vodního hospodářství, ochrany přírody a krajiny a zlepšování kvality ovzduší směřovalo z OPŽP 2014–2020 celkem téměř 66 mld. Kč, tj. 91 % peněžních prostředků. Dalších 3,8 mld. Kč bylo v rámci OPŽP 2014–2020 vynaloženo na kompenzace vysokých cen energií zranitelným domácnostem pro zmírnění důsledků energetické krize. To však na zlepšení životního prostředí nemělo přímý vliv. Na technické, provozní a administrativní zajištění vlastní administrace OPŽP 2014–2020 pak bylo vynaloženo 2,6 mld. Kč.

Kontroly NKÚ opakovaně ukázaly, že odpovědné instituce v řadě oblastí nenaplníují strategické cíle a stejně tak se nedaří dosahovat očekávaných dopadů. A to i přesto, že finanční prostředky byly na úrovni jednotlivých projektů ve většině případů vynaloženy účelně. NKÚ proto považuje za klíčové, aby podpořené projekty skutečně přinášely očekávané výsledky a přispívaly k naplňování stanovených cílů.

Z kontrol rovněž vyplynulo, že efektivitu podpory v oblasti životního prostředí snižují zejména tyto faktory:

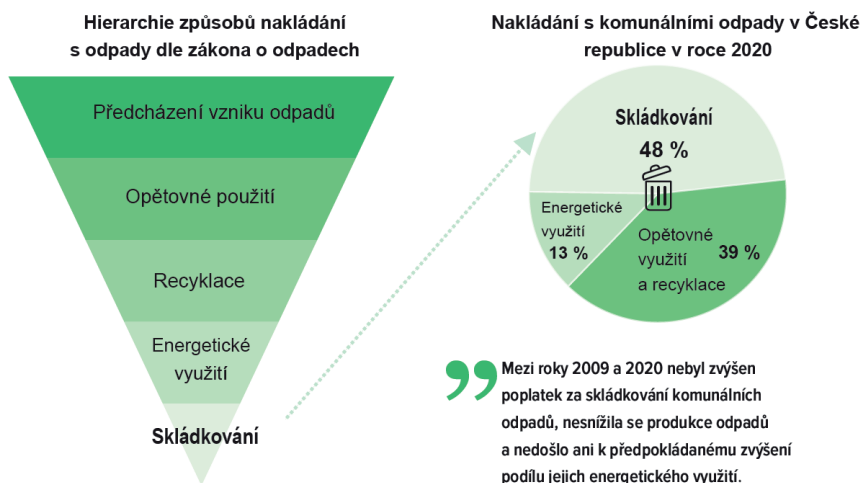
- nedostatky ve strategickém řízení,
- pomalá administrace projektů,
- nedostatečné zacílení podpory,
- nekvalitní monitoring dopadů poskytované podpory,
- chybějící motivace a nezájem příjemců,
- legislativní podmínky a nevymáhání dodržování pravidel,
- mezíresortní spory a konflikty agend.

V oblasti podpory energetických úspor kontrolované za roky 2015 až 2021 odhalil NKÚ nedostatečné využívání peněžních prostředků z OPŽP a NZÚ na opatření vedoucí ke snížení spotřeby energie u veřejných budov. Stát nedokázal plně využít peněžní prostředky z OPŽP a NZÚ určené na podporu energetických úspor u veřejných budov, neboť vyčerpal pouze 3,5 mld. Kč namísto alokovaných 20 mld. Kč. Tím u těchto budov došlo ke snížení konečné spotřeby energií a naplňování stanovených cílů do roku 2020 jen v malém rozsahu. Vykázané cíle plánovaných úspor byly naplněny jen z jedné pětiny. Do roku 2020 bylo dokončeno pouze 17 % projektů. Nedostatečný zájem žadatelů a nastavené podmínky podpory vedly k tomu, že 76 % vládních budov nesplňovalo ke konci kontroly požadavky na energetickou náročnost. V oblasti podpory snižování energetické náročnosti bytových domů v rámci programů IROP a NZÚ byla využita pouze třetina alokovaných prostředků a nebyly dosaženy plánované úspory energie.

Prostředky vynakládané z OPŽP a programu NZÚ na snížení konečné spotřeby energií ve veřejných budovách přispěly k naplňování cílů jen v malém rozsahu. Energetické úspory u bytových domů jsou nízké, využita byla jen třetina alokovaných prostředků.

V oblasti odpadového hospodářství kontrolované za roky 2018 až 2020 NKÚ upozornil, že sice MŽP nastavilo podporu z OPŽP pro oblast nakládání s odpady v souladu s legislativou, nebylo však dosaženo klíčových cílů. V roce 2020 bylo skládkováno 48 % komunálních odpadů a kapacita skládek se mezi lety 2016 a 2020 dokonce zvýšila o 17 %. Peněžní prostředky nepřispěly ke zvýšení kapacit pro recyklaci ani k rozvoji zařízení pro energetické využití odpadů. MŽP do konce roku 2020 poskytlo z OPŽP na realizaci opatření v oblasti nakládání s odpady téměř **9 mld. Kč** a z *Národního programu Životní prostředí* (dále také „NPŽP“) **600 mil. Kč**. Přes toto značné množství vynaložených prostředků nedošlo k pozitivní změně ve struktuře nakládání s komunálními odpady. NKÚ odhalil zásadní problémy v nakládání s odpady v ČR. V rozporu s hierarchií způsobů nakládání s odpady uvedenou v zákoně o odpadech zůstalo skládkování komunálního odpadu nadále nejvyužívanější metodou.

Obrázek č. 1

Zdroj: Výroční zpráva o činnosti NKÚ za rok 2022.

NKÚ vyhodnotil, že odpovědné orgány svým postupem zvýhodňovaly skládkování komunálního odpadu před jinými variantami zpracování odpadů preferovanými ve schválené hierarchii.

V oblasti vodního hospodářství kontrolované v letech 2013 až 2022 upozornil NKÚ na nedostatečnou spolupráci mezi MZe a MŽP. Tato skutečnost způsobila několikaleté zpoždění v přijímání klíčových protierozních opatření a vedla k protichůdným krokům v boji proti suchu. Za období let 2016–2018 vykázaly MZe a MŽP podporu týkající se řešení problematiky sucha ve výši **téměř 28 mld. Kč**. Neshody mezi MŽP a MZe se promítly do nízké míry prosazování přírodě blízkých protipovodňových opatření a zlepšování kvality vody, kde navíc ani nebyly stanoveny konkrétní a měřitelné cíle. MŽP a MZe stanovily ve vládou schválených plánech, že v období 2015 až 2021 budou realizovat 135 protipovodňových opatření, ve skutečnosti však více než 50 % z nich nebylo do roku 2021 ani zahájeno. Průměrnou roční potřebu finančních zdrojů odhadly ve výši **4,2 mld. Kč**. Ve skutečnosti MŽP a MZe v letech 2016–2018 vynaložily průměrně pouze **1,4 mld. Kč** za rok. Nedostatek efektivních opatření ke zmírnění sucha a nízké čerpání fondů EU přispěly k rostoucím škodám způsobeným suchem, přičemž zásadní problémy, jako je zadržování vody v krajině či regulace pesticidů, zůstaly nedořešeny.

Hlavní příčiny, proč nejsou vytvářeny předpoklady pro předcházení vzniku povodní, spatřuje NKÚ ve zpoždění realizace protipovodňových opatření, v malém rozsahu prosazování přírodě blízkých opatření a v realizaci výstavby v aktivních zónách záplavových území.

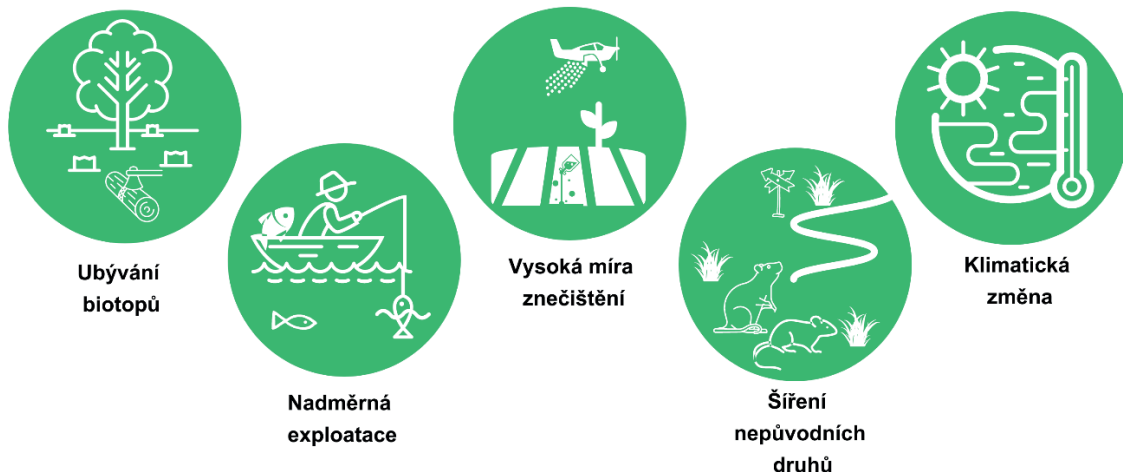
V oblasti ochrany přírody a krajiny kontrolované v letech 2012 až 2021 poukázal NKÚ na skutečnost, že některé klíčové cíle, jako je zastavení úbytku biologické rozmanitosti či obnova ekologické stability krajiny, nebyly ke konci programového období 2014–2020 splněny v plném rozsahu. Nenaplnil se tak např. předpokládaný počet opatření k omezení nepůvodních druhů rostlin a živočichů, nesplněno zůstalo i opatření pro podporu druhů a stanovišť či opatření k předcházení, minimalizaci a nápravě škod způsobených zvláště chráněnými druhy. Z prostředků EU byly přitom čerpány peněžní prostředky ve výši **5,15 mld. Kč** a z hlavních národních dotačních titulů byly v kontrolovaném období poskytnuty peněžní prostředky ve výši **0,93 mld. Kč**. V případě podpory budování návštěvnických center se nepotvrdil prokazatelný přínos pro ochranu přírody. V oblasti kontroly starých ekologických zátěží (dále také „SEZ“), způsobených činnostmi bývalých státních podniků v období před jejich privatizací, dospěl NKÚ k závěru, že v letech 2018 až 2022 nedošlo k urychlení jejich odstraňování. Nevyřešené staré ekologické zátěže přitom představují závažné škody na životním prostředí a jsou rizikem jak pro přírodu, tak pro zdraví obyvatel.

V Evropské unii se zásadně nezlepšuje stav evropsky významných přírodních lokalit ani druhů. Úbytek chráněných druhů a stanovišť se i přes dílčí úspěchy nedaří zastavit. Evropská komise odhaduje, že neplnění hlavního cíle *Strategie EU v oblasti biodiverzity do roku 2020* způsobilo ekonomice EU každoroční ztráty v objemu 50 mld. €. Rovněž v ČR dochází k úbytku biodiverzity (biologické rozmanitosti) a s tím

souvisejícímu zhoršení fungování ekosystémů, vzrůstá citlivost vůči změně klimatu i nebezpečí zavlečení nepůvodních druhů.

Obrázek č. 2

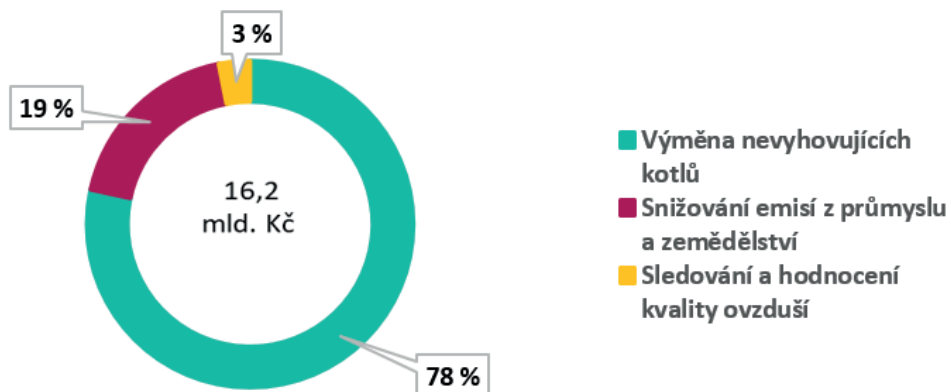
Hlavní faktory ztráty biodiverzity

Zdroj: Vypracoval NKÚ podle dat z webu www.faktaoklimatu.cz, stav ke dni 1. 2. 2024.

V oblasti zlepšování kvality ovzduší kontrolované v letech 2020 až 2022 se ČR stále potýká se zhoršenou kvalitou ovzduší a na jejím území nejsou dlouhodobě dodržovány imisní limity. MŽP vynaložilo 12,7 mld. Kč z prioritní osy 2 OPŽP a z NZÚ (tj. 78 % peněžních prostředků) na výměny nevyhovujících kotlů v domácnostech. MŽP podpořilo 111 tisíc výměn, které přispěly ke zlepšení kvality ovzduší. Nicméně podle informací MŽP zůstávalo k dubnu 2024 v ČR v provozu více než 150 tisíc nevyhovujících kotlů I. a II. emisní třídy.

Graf č. 4: Struktura výdajů MŽP na ochranu ovzduší z OPŽP a NZÚ v letech 2014 až 2022

Zdroj: kontrolní závěr z kontrolní akce č. 23/07.

MŽP vynaložilo peněžní prostředky až ve výši 103,5 mil. Kč z prioritní osy 2 OPŽP neúčelně, a to na nákup zařízení, jejichž hlavním účelem nebylo snižování prašnosti. Jednalo se zejména o kolové nakladače. Neúčelné vynaložení peněžních prostředků na jedno z těchto zařízení ve výši 5,6 mil. Kč zjistil NKÚ i u příjemce dotace.

III. PODROBNÉ INFORMACE O KONTROLÁCH NKÚ

ENERGETICKÉ ÚSPORY

NKÚ při KA č. **20/05** prověřil, jak byly v letech 2017 až 2019 vynakládány peněžní prostředky určené na podporu energetických úspor u veřejných budov a zda přispěly k naplňování cílů stanovených evropskými a národními předpisy do roku 2020¹¹.

V OPŽP 2014–2020 a NZÚ bylo pro veřejné instituce k dispozici více než 20 mld. Kč na investiční projekty zaměřené na energetické úspory. Do poloviny roku 2020 bylo na tyto projekty vynaloženo 3,5 mld. Kč. Vykázané snížení konečné spotřeby energie ve veřejných budovách činilo 305 580 GJ/rok, což představovalo cca jednu pětinu úspor energií, kterých má být prostřednictvím OPŽP do konce roku 2023 dosaženo. Prostřednictvím NZÚ nebyly realizovány výdaje ve výši odpovídající zákonem stanovené části výnosů z dražeb emisních povolenek.

Výnosy z dražeb emisních povolenek jsou příjmem státního rozpočtu a jsou účelově vázány mj. na opatření, jejichž cílem je zvyšování energetické účinnosti a snižování energetické náročnosti budov. Výnos z dražeb emisních povolenek byl dle zákona účelově vázán nejvýše do částky 12 mld. Kč (od 1. 1. 2021 do částky 8 mld. Kč) ročně a výdaje odpovídající účelově vázanému výnosu z dražeb emisních povolenek mají být dle zákona z 50 % realizovány prostřednictvím kapitoly MPO a z 50 % prostřednictvím SFŽP.

Průměrná cena emisních povolenek mezi kontrolovanými lety 2017 až 2019 vzrostla o 322 %, tj. z 144 Kč/t CO₂ na 607,45 Kč/t CO₂. Za rok 2022 již průměrná tržní cena povolenky na emise skleníkových plynů dosáhla hodnoty 1 986,21 Kč/t CO₂.

Na proces schvalování žádosti o podporu v rámci OPŽP 2014–2020, který zajišťuje SFŽP, je stanovena lhůta sedmi měsíců. Pouze u 60 % podpořených projektů proběhl proces schvalování žádostí ve stanovené lhůtě.

Z provedené kontroly vyplynulo, že peněžní prostředky vynaložené z OPŽP a programu NZÚ přispěly ke snížení konečné spotřeby energií ve veřejných budovách jen v malé míře. Vykázané snížení konečné spotřeby energie představovalo pouze cca jednu pětinu z plánovaných úspor v rámci OPŽP. Na oba programy bylo k dispozici 20 mld. Kč, do poloviny roku 2020 však z nich byly čerpány prostředky pouze v celkové výši 3,5 mld. Kč. Administrace projektů navíc často překračovala stanovenou lhůtu.

V kontrolní akci č. **20/19** se NKÚ zaměřil na vynakládání peněžních prostředků z programů IROP a NZÚ, které mj. podporují opatření zaměřená na snižování energetické náročnosti stávajících bytových domů. Kontrolovaným obdobím bylo období od roku 2015 do roku 2021, v případě věcných souvislostí i období předchozí.

Programy IROP a NZÚ využily jen část disponibilních peněžních prostředků určených pro příslušné výzvy, a to necelých 32 % (IROP), respektive 33 % (program NZÚ). Oba programy sice vedly k úsporám energie, avšak nízkými hodnotami úspor nedosáhly k 31. 12. 2020 ani svých plánovaných programových závazků. Predikované úspory energie ve vztahu k vnitrostátnímu cíli České republiky dle směrnice 2012/27/EU nebyly k datu 31. 12. 2020 naplněny ani v IROP, ani v programu NZÚ.

NKÚ v kontrolní akci č. 20/19 vyhodnotil poskytování peněžních prostředků Ministerstvem pro místní rozvoj a MŽP z programu IROP a z programu NZÚ jako neúčelné ve smyslu nenaplnění cílových hodnot v úsporách energie stanovených vládou ČR pro IROP a program NZÚ.

11

Na základě principu „stát má jít příkladem“ uvedeného v článku 5 směrnice 2012/27/EU je uložena členským státům povinnost každoročně renovovat 3 % celkové podlahové plochy vytápěných nebo chlazených budov ve vlastnictví a užívání ústředních institucí s energeticky vztahnou plochou nad 250 m².

Nesplnění závazku u IROP bylo zapříčiněno pozdním zahájením poskytování podpory a snížením disponibilních zdrojů IROP na toto opatření z důvodu počáteční nízké poptávky po podpoře z této oblasti. Hlavní příčinou nesplnění závazku u programu NZÚ bylo pozdní zahájení podprogramu *Bytové domy* a nedostatečný zájem žadatelů z důvodu stanovení nízké míry dotační podpory u první výzvy vyhlášené pro tento podprogram.

MŽP jako správce programu NZÚ nenastavilo k ověření nakládání s veřejnými prostředky u příjemců žádnou kontrolu výběru dodavatelů, ačkoli k dodržování zákonných principů při zadávání zakázek příjemce dotací samo zavázalo. SFŽP v roli administrátora programu NZÚ neprovedl u příjemců podpory žádnou kontrolu výběru dodavatelů – ani při administrativních kontrolách, ani při veřejnosprávních kontrolách na místě realizace.

Kontrolou bylo zjištěno neúčelné a neefektivní čerpání peněžních prostředků u jednoho příjemce dotace. NKÚ vyhodnotil zjištěné skutečnosti jako porušení rozpočtové kázně a oznámil je příslušnému správci daně.

U IROP měly plánované úspory energií dosáhnout 3,1 PJ, ve skutečnosti ale dosáhly jen 1,3 PJ, tedy 41 %. U programu NZÚ byl objem úspor ještě menší, pouhých 13,5 %. Z plánovaných 2,8 PJ se podařilo ve skutečnosti ušetřit jen 0,4 PJ. NKÚ konstatoval, že vzhledem k nenaplnění predikovaných úspor u programů IROP a NZÚ nelze tyto podpory v celkové výši téměř 4 mld. Kč hodnotit jako zcela účelně vynaložené.

Kontrola ukázala, že z alokací peněžních prostředků určených pro příslušné výzvy v rámci programů IROP a NZÚ byla využita pouze cca jedna třetina. Oba programy dále vykazaly nízké hodnoty úspor energie v bytových domech a nedosáhly ani plánovaných programových závazků ČR.

ODPADOVÉ HOSPODÁŘSTVÍ

Kontrolní akce č. **21/06** se zaměřila na plnění úloh MŽP a SFŽP při administraci OPŽP a NPŽP, na prověření plnění a vyhodnocení cílů v oblasti odpadového hospodářství vyplývajících z unijní a české legislativy a z *Plánu odpadového hospodářství České republiky pro období 2015–2024* (dále také „POH“). Dále se kontrolní akce u vybraných příjemců dotace z OPŽP zaměřila na dodržování podmínek pro poskytnutí dotace, na prokazatelnost a opodstatněnost způsobilých výdajů, ověření hospodárnosti, užití prostředků dotace na stanovený účel, plnění cílů projektů a udržitelnost projektů.

MŽP nastavilo v OPŽP podmínky podpory v souladu s hierarchií způsobů nakládání s odpady stanovenou zákonem o odpadech i se závaznou částí POH.

Peněžní prostředky poskytnuté z OPŽP nepřispěly ke zvýšení kapacity pro recyklaci odpadů ani k vybudování nových kapacit zařízení na energetické využití ostatních odpadů nebo modernizaci těchto zařízení. V ČR nedochází ke snižování celkové produkce odpadů včetně nebezpečných odpadů, produkce komunálních odpadů narůstá již od roku 2012. Mezi roky 2016 a 2020 došlo dokonce ke zvýšení kapacity skládek pro odstraňování ostatních odpadů včetně komunálního odpadu.

Zákaz skládkování, který byl zákonem stanoven na rok 2024, nepodpořilo MŽP ekonomickými nástroji a opatřeními, aby ho bylo možné ve stanovené době dosáhnout. V novém zákoně o odpadech byl termín zákazu skládkování posunut až na rok 2030.

Ačkoli je skládkování nejméně vhodným způsobem nakládání s odpady, bylo v roce 2020 skládkováno 48 % komunálního odpadu, 39 % odpadu bylo využito materiálově a jen 13 % energeticky. Do konce roku 2020 nedošlo prostřednictvím OPŽP 2014–2020 k předpokládanému zvýšení kapacity pro recyklaci odpadů (plnění cílové hodnoty pouze na úrovni 7,4 %) ani k předpokládanému zvýšení kapacity nově

vybudovaných nebo zmodernizovaných zařízení na energetické využití ostatních odpadů (plnění cílové hodnoty pouze na úrovni 1,2 %). NKÚ vyhodnotil, že odpovědné orgány svým postupem zvýhodňovaly skládkování oproti ekologičtějším variantám zpracování odpadů, čímž nenaplněly vlastní ani evropské priority odpadového hospodářství.

VODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A JAKOST VODY

V oblasti dopadů sucha a nedostatku vody NKÚ v roce 2019 dokončil KA č. **18/27** zaměřenou na realizaci opatření pro zmírnění negativních dopadů sucha a nedostatku vody v krajině v resortech zemědělství a životního prostředí. Kontrolou byly prověřeny vzájemné vazby národních dotačních programů MZe a MŽP a evropských dotací poskytovaných v rámci *Programu rozvoje venkova 2014–2020*, operačního programu *Rybářství 2014–2020* a OPŽP 2014–2020 a ověřeno bylo také dosahování cílů těchto programů. Kontrola prověřila také strategické řízení, plnění úkolů MZe a MŽP stanovených vládou v roce 2015 a spolupráci obou resortů.

Opatření ke zmírnění dopadů sucha a nedostatku vody v krajině financují MZe a MŽP pomocí řady dotačních programů. V letech 2016 až 2018 vykazaly na tuto problematiku oba resorty celkem 37 dotačních programů, v jejichž rámci rozdělily téměř 28 mld. Kč. V naprosté většině se však jednalo o programy, jejichž hlavním cílem není řešení problematiky sucha.

Nové programy, které mají být cíleny na problematiku sucha a nedostatku vody, se s výjimkou dotačního programu *Dešťovka* do června 2019 nerealizovaly.

Z výsledků kontrolní akce také vyplynulo, že škody způsobené suchem stále rostou. Podle odhadů MZe dosahovaly v roce 2015 přibližně 3 mld. Kč a v roce 2018 se jednalo už o 24 mld. Kč. V letech 2016–2018 vyplatilo MZe na náhrady škod téměř 2,4 mld. Kč a na preventivní opatření v boji se suchem vynaložilo 2,9 mld. Kč. Rostoucí náhrady škod však poukazují na to, že preventivní opatření nejsou dostatečně účinná.

Vláda ČR v *Koncepci ochrany před následky sucha pro území České republiky* počítala se změnou přístupu k pěstování zemědělských plodin pro energetické účely. Toto opatření důležité pro zadržování vody v krajině však nebylo naplněno. Podíl řepky na českých polích vzrostl mezi lety 2015 až 2018 o 45 tisíc hektarů.

NKÚ upozornil na skutečnost, že v oblasti boje se suchem chyběla zásadní opatření vedoucí ke zmírnění negativních dopadů sucha a nedostatku vody a neexistovala žádná právní úprava, která by stanovila práva a povinnosti jednotlivých subjektů v této oblasti. Také chyběla tzv. protierozní vyhláška, která má zpřesnit pravidla pro hospodaření na pozemcích ohrožených erozí. Boj se suchem také ztěžovaly rozpor a protikladné postoje MZe a MŽP.

KA č. **19/04** byla rovněž zaměřena na oblast vodního hospodářství, prověřila na systém podpory protipovodňových opatření včetně poskytování peněžních prostředků MZe a MŽP ze státního rozpočtu a ze zdrojů EU, konkrétně z OPŽP 2014–2020.

NKÚ důrazně upozornil na závažný problém spočívající v nové výstavbě v aktivních zónách záplavových území, přestože takovou výstavbu vodní zákon zakazuje.

MŽP a MZe stanovily ve vládou schválených plánech v období 2015 až 2021 realizovat 135 protipovodňových opatření, z nichž více než 50 % nebylo do roku 2021 ani zahájeno. Průměrnou roční potřebu finančních zdrojů odhadly ve výši 4,2 mld. Kč. Ve skutečnosti MŽP a MZe v letech 2016–2018 vynaložily průměrně pouze 1,4 mld. Kč za rok.

V letech 2016 až 2018 vynaložily kontrolované státní podniky povodí na protipovodňová opatření stavebního charakteru 2,1 mld. Kč (83 % z rozpočtu MZe, 14 % vlastní prostředky, 3 % spoluúčast třetích osob, zejména obcí).

NKÚ upozornil na systémové nedostatky v podobě zpoždění realizace protipovodňových opatření, máleho rozsahu uskutečňování přírodně blízkých opatření včetně revitalizací a renaturací či systémový nedostatek v podobě výstavby v aktivních zónách záplavových území.

KA č. **20/04** prověřila nastavení a fungování systému řízení v oblasti udržitelné jakosti vod, zejména se zaměřením na monitoring kvality vod. U Českého hydrometeorologického ústavu (dále také „ČHMÚ“) byla v rámci kontroly vyhodnocena data o změnách stavu dusíkatých a pesticidních látek v podzemních a povrchových vodách. U Ministerstva zdravotnictví (dále také „MZd“) byl v rámci kontroly nastavení a realizace monitoringu kvality pitné vody vyhodnocen vývoj výskytu pesticidních látek a dusičnanů v pitné vodě.

Odpovědná ministerstva nestanovila konkrétní a měřitelné ukazatele zlepšení, kterého se mělo dosáhnout v oblasti kvality vod. Proto vyhodnocení plnění strategického cíle I. a dílčích cílů *Národního akčního plánu 2013–2017* (dále také „NAP“) v oblasti ochrany vody za celé pětileté období uskutečnila ministerstva pouze v rovině obecného konstatování bez vazby na stanovené specifické indikátory plnění dílčích cílů.

Mezi splněnými opatřeními národních akčních plánů byla především ta formální a podpůrná. Opatření, která měla dle NKÚ potenciál přispět ke zlepšení stavu vod, MZe společně s MŽP do roku 2020 nenaplnily.

MZe se dlouhodobě nedaří prosadit uplatňování zásad integrované ochrany rostlin – tyto zásady mají mj. omezit používání pesticidů na takovou úroveň, která minimalizuje rizika pro lidské zdraví a životní prostředí.

V některých lokalitách se dokonce zhoršila kvalita vod a výjimkou není ani rostoucí výskyt metabolitů látek, které byly již před lety zakázány. Zejména v povrchových vodách jsou zakázané či nepoužívané látky každoročně zjišťovány na více než 80 % míst. Celkově rostl počet míst, na kterých došlo k překročení limitů pro zakázané, resp. nepoužívané látky.

Provozovatele vodovodů často vede nadlimitní výskyt pesticidních látek v pitné vodě k rekonstrukci a modernizaci technologií úpravy vod, např. zavedením dalšího stupně úpravy prostřednictvím granulovaného aktivního uhlí. MŽP v období 2007–2020 podpořilo z OPŽP projekty v celkové částce převyšující 16 mld. Kč, které měly za cíl zajistit zásobování obyvatelstva kvalitní pitnou vodou. Kvůli znečištění pesticidními látkami bylo například do modernizace úpravy vody v Plzni a úpravy vody Želivka investováno celkem 2,6 mld. Kč. Současně MZe podpořilo v letech 2013–2020 v rámci národních dotačních podprogramů obdobně zaměřené, ale výrazně menší projekty v celkové výši 14,5 mil. Kč.

Odpovědná ministerstva (MZd, MZe a MŽP) neprovedla během sedmi let účinná opatření, která by vedla ke zlepšení jakosti povrchových a podzemních vod. Z důvodu rostoucího počtu udělovaných výjimek z hygienických limitů pro pesticidní látky v pitné vodě bylo nutné modernizovat technologie úpravy vod s náklady v řádu miliard korun.

NKÚ v rámci KA č. **22/24** provedl kontrolu peněžních prostředků státního rozpočtu a Evropské unie vynakládaných z programu MZe *Podpora výstavby a technického zhodnocení infrastruktury vodovodů a kanalizací*, z OPŽP a z NPŽP na výstavbu kanalizačních stok. V letech 2014 až 2022 bylo z výše uvedených programů vynaloženo na výstavbu a technické zhodnocení infrastruktury kanalizací celkem 24,1 mld. Kč.

NKÚ konstatoval, že MZe, MŽP a SFŽP nastavením pravidel vytvořily na úrovni systému poskytování podpory předpoklady pro účelné, hospodárné a efektivní vynakládání prostředků státního rozpočtu a EU určených na výstavbu kanalizačních stok.

NKÚ ověřil, že vyplacené dotační prostředky přispěly k rozšíření kanalizační sítě v ČR na celkem 87,4 % připojených obyvatel v roce 2021, což odpovídalo plánované hodnotě uvedené ve *Strategii resortu Ministerstva zemědělství s výhledem do roku 2030* a v materiálu MŽP *Státní politika životního prostředí České republiky 2030 s výhledem do 2050*.

NKÚ konstatoval, že došlo k rozšíření kanalizační sítě ČR dle strategického záměru MZe a MŽP. Zároveň tyto resorty včetně SFŽP nastavily pravidla pro čerpání dotací na výstavbu kanalizačních stok tak, že vytvořily předpoklady pro jejich účelné, hospodárné a efektivní vynakládání. U dvou příjemců dotace NKÚ zjistil pouze drobné nedostatky v nedodržení termínů zveřejnění dodatku či skutečně uhrazené ceny u smluv o dílo.

OCHRANA PŘÍRODY A KRAJINY

NKÚ v roce 2022 v rámci KA č. **21/09** prověřil podporu projektů návštěvnické infrastruktury související s ochranou přírody za období 2012 až 2021 ve výši 1,3 mld. Kč financovanou ze dvou OPŽP na období 2007–2013 a 2014–2020. Kontrola se zaměřila zejména na projekty týkající se vstupních objektů jeskyní a návštěvnických středisek, které měly sloužit ke snížení negativního vlivu návštěvníků na životní prostředí.

NKÚ zjistil, že návštěvnická střediska sice plnila předpokládanou vzdělávací a osvětovou funkci, ale jejich přínos k ochraně přírody není prokazatelný. Nepotvrdily se ani předpoklady MŽP, že dojde k pozitivním změnám v chování návštěvníků. V některých lokalitách dokonce počet přestupků v chráněných územích stoupal.

MŽP také nastavilo limit orientačních investičních nákladů příliš vysoko, což umožnilo výstavbu nadstandardně nákladných projektů, které jsou navíc ztrátové a závislé na poskytování veřejné podpory. Existuje tak vážné riziko nedodržení podmínek udržitelnosti těchto projektů. MŽP nastavilo kritéria pro výběr projektů pouze v obecné rovině, nezohlednilo atraktivnost, velikost ani návštěvnost zvláště chráněných území ani do hodnocení nepromítlo vzdálenost budoucích středisek od obdobných zařízení. Navíc MŽP výrazně nadhodnotilo finanční limit pro hodnocení hospodárnosti projektů a oproti programovému období 2007–2013 navýšilo pro roky 2014–2020 hranici investičních nákladů na uvedené projekty tak, že převyšovala inflaci i oficiální údaje o nárůstu cen ve stavebnictví. Dále NKÚ zjistil riziko nevhodného vynakládání peněžních prostředků, neboť obdobně vybavená nákladná návštěvnická střediska jsou budována těsně blízko sebe.

Projekty návštěvnických středisek jsou ztrátové a dle NKÚ hrozí riziko, že nebudou udržitelné, protože jsou závislé na státních dotacích.

KA č. **22/09** byla zaměřena na plnění úlohy MŽP a zprostředkujících subjektů AOPK a SFŽP při poskytování peněžních prostředků státu a Evropské unie určených na realizaci opatření v oblasti ochrany a péče o přírodu a krajinu. U AOPK a dalších vybraných příjemců podpory bylo kontrolou prověřeno, zda byly peněžní prostředky použity na stanovený účel a v souladu s právními předpisy.

Cílové hodnoty tří ze sedmi výstupových a jednoho ze čtyř výsledkových indikátorů prioritní osy 4 – *Ochrana a péče o přírodu a krajinu* byly ke dni 31. 12. 2021 naplněny na méně než 10 %. Cílové hodnoty šesti z osmi indikátorů v rámci programu *Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny* a 14 z 24 programem stanovených parametrů byly ke dni 31. 12. 2021 naplněny pod úrovní 50 %. Dosažené hodnoty byly pod úrovní dolních mezí závazných intervalů.

Peněžní prostředky vynakládané MŽP prostřednictvím programového financování v letech 2019 až 2021 nesloužily k investiční činnosti, ale k financování běžných výdajů v oblasti ochrany a péče o přírodu a krajinu.

MŽP do doby ukončení kontroly nepostupovalo v souladu s ustanovením § 61 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny, neboť nepodalo žádný návrh na zápis předkupního práva do katastru nemovitostí; situaci ani jinak uspokojivě nevyřešilo, ačkoliv má informace o tom, že řada pozemků je převáděna bez nabídky odkupu pozemku státu. Tím, že MŽP neuplatnilo předkupní právo včas, nebyly vykoupeny pozemky o celkové rozloze 1,87 ha nacházející se v národní přírodní rezervaci. Na tuto skutečnost upozornil

NKÚ již v kontrolním závěru z KA č. 18/23 – *Peněžní prostředky a majetek státu, se kterými jsou příslušné hospodařit správy národních parků.*

Dosažení některých cílů na konci období *Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky 2016–2025* a *Státního programu ochrany přírody a krajiny České republiky pro období 2020–2025* je nejisté, neboť MŽP nesplnilo některá opatření ani navazující nápravná opatření z předchozích let ve stanoveném termínu.

MŽP nemělo přehled o tom, zda a jak jsou řešeny problémy zjištěné při střednědobém vyhodnocení *Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky 2016–2025*.

MŽP nemá přehled o pozemcích ležících mimo zastavěná území obcí na území národních parků, národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a pozemcích souvisejících s jeskyněmi, na které se vztahuje zákonné předkupní právo státu. V důsledku toho dochází k převodům přírodně cenných pozemků bez uplatnění přednostní nabídky státu.

NKÚ v rámci KA č. **23/01** provedl kontrolu peněžních prostředků státu vynakládaných na odstraňování starých ekologických zátěží vzniklých před privatizací. Cílem kontroly bylo prověřit, zda došlo k urychlení odstraňování starých ekologických zátěží vzniklých před privatizací a zda peněžní prostředky státu určené na odstraňování těchto zátěží byly vynakládány hospodárně a v souladu s právními předpisy.

Proces odstranění SEZ byl zahájen v roce 1991. V roce 2006 předpokládalo MF odstranění SEZ do roku 2015. Následně MF ve strategickém dokumentu schváleném vládou v roce 2017 svůj odhad revidovalo na rok 2028 za předpokladu urychlení procesu odstraňování SEZ. MF přijalo opatření, která však k zamýšlenému urychlení nevedla. Po 32 letech odstraňování SEZ zůstává stále 37 % ekologických smluv neukončených. Z 504 lokalit evidovaných pod neukončenými ekologickými smlouvami nezačalo MF sanaci u 25 % z nich. V případě, že MF nepřijme účinná opatření k urychlení odstraňování SEZ, potrvá jejich odstraňování nejméně dalších 20 let, tj. nejméně do roku 2042.

Pomalé tempo odstraňování SEZ prodlužuje dobu potřebnou k odstranění zbylých ekologických zátěží. V dosud nesanovaných lokalitách existuje riziko šíření kontaminace s důsledkem rozsáhlejšího a finančně nákladnějšího zásahu. V kontrolovaném období hradilo MF v devíti lokalitách ochranné sanační čerpání, které trvalo více než 10 let, v jednom případě dokonce 25 let. Na dalších 10 lokalitách bylo ochranné sanační čerpání zahájeno. Jedná se přitom o provizorní opatření, které odstranění SEZ neřeší. Od ledna 2018 do dubna 2023 vynaložilo MF na ochranné sanační čerpání celkem 130,7 mil. Kč.

Podle stavu k dubnu 2023 nepostačovala u 15 ekologických smluv v 16 lokalitách výše garance k pokrytí výdajů potřebných na odstranění SEZ. V 15 případech byly z důvodu nedostatečné garance sanační práce zastaveny, jen v jednom případě hradil pokračování sanace lokality sám nabyvatel. Za odstranění SEZ sice odpovídá nabyvatel privatizovaného majetku, ale podle platné legislativy u ekologických smluv ukončených z důvodu nedostatečné garance nemůže stát dokončení sanace po nabyvateli vymáhat. V případě zastavených sanací hrozí riziko opětovné kontaminace již sanovaných území a tím i ne hospodárnost peněžních prostředků vynaložených státem na sanaci.

Disponibilní prostředky zvláštních účtů privatizace byly v kontrolovaném období pro odstraňování SEZ i pro zamýšlené urychlení procesu dostatečné. MF vynakládalo v průměru pouze 35 % zamýšlených výdajů, které měly k urychlení vést. NKÚ ale poukazuje na riziko nedostatku disponibilních prostředků zvláštních účtů privatizace v budoucnu, a to z důvodu nestabilních a kolísavých zdrojů příjmů i každoročního převádění peněžních prostředků z těchto účtů do státního rozpočtu.

Na odstranění SEZ bylo od roku 1991 vynaloženo celkem 66,2 mld. Kč. Výše garancí státu, o kterých MF pravidelně informuje vládu, nevyjadřuje reálnou potřebu peněžních prostředků na odstranění SEZ. Počátkem roku 2023 MF odhadovalo, že na odstranění zbylých SEZ bude potřeba vynaložit dalších 25 až 30 mld. Kč, ale do odhadu nezahrnulo DPH. MF vycházelo z více než 10 let starých odhadů, přičemž ceny

stavebních prací se ke konci roku 2022 navýšily oproti roku 2015 o 40,7 %, v polovině roku 2023 pak byly vyšší o 43,7 %. Stále existují lokality, ve kterých sanace ani nezačala. Podle posledních odhadů MF budou staré ekologické zátěže odstraňovány nejméně do roku 2042.

NKÚ upozorňuje na riziko nedokončení sanací z důvodu vyčerpání státem poskytnuté garance s důsledkem ne hospodárnosti dosud vynaložených peněžních prostředků státu. MF využilo disponibilní peněžní prostředky zvláštních účtů privatizace pouze ze 35 %, v budoucnu hrozí riziko jejich nedostatku. Garance státu vyplývající z ekologických smluv nevyjadřují reálnou výši peněžních prostředků potřebných na odstranění zbylých SEZ, MF nedisponuje jejím aktuálním odhadem.

ZLEPŠOVÁNÍ KVALITY OVZDUŠÍ

V roce 2024 NKÚ dokončil KA č. **23/07** zaměřenou na vynakládání peněžních prostředků na zlepšování kvality ovzduší v rámci OPŽP 2014–2020, OPŽP 2021–2027, NZÚ a NPŽP. Dále bylo kontrole podrobeno plnění závazků v oblasti přípustné míry znečištění a znečišťování ovzduší k roku 2020 a v následujících letech, vyhodnocování plnění opatření stanovených v *Národním programu snižování emisí České republiky* a v programech zlepšování kvality ovzduší.

Částkou 12,7 mld. Kč podpořilo MŽP 111 tisíc výměn nevyhovujících kotlů v domácnostech. Nicméně v době ukončení kontroly NKÚ zůstávalo stále v provozu ještě více než 150 tisíc nevyhovujících kotlů 1. a 2. emisní třídy. Od 1. září 2024 přitom platí zákaz provozování těchto kotlů.

V ČR nebylo do konce roku 2020 dosaženo plnění imisních limitů stanovených právními předpisy ČR i EU. V roce 2020 i v letech následujících byly některé imisní limity nadále překračovány, a to zejména na střední a severovýchodní Moravě, což má negativní dopad na zdraví obyvatel.

NKÚ zjistil na základě dat ČHMÚ a MŽP, že podíl kotlíkových dotací na celkové změně vykazovaných ročních emisí z vytápění domácností mezi roky 2014 a 2022 byl v případě prachových částic PM_{10} a $PM_{2,5}$ cca 18 %.

MŽP vynaložilo peněžní prostředky až ve výši 103,5 mil. Kč z prioritní osy 2 OPŽP neúčelně, a to na nákup zařízení (zpravidla kolový nakladač nebo smykem řízený nakladač, traktor či teleskopický manipulátor), jejichž hlavním účelem nebylo snižování prašnosti. Neúčelné vynaložení peněžních prostředků na jedno z těchto zařízení ve výši 5,6 mil. Kč zjistil NKÚ i u příjemce dotace. ČR dlouhodobě neplní imisní limity a v některých regionech jsou významně překračovány. Projekty OPŽP se na celkové změně vykazovaných ročních emisí z vytápění domácností mezi roky 2014 a 2022 podílely v případě prachových částic cca 18 %.

IV. DEKLAROVANÁ OPATŘENÍ ODPOVĚDNÝCH ORGÁNŮ PO KONTROLÁCH NKÚ

Na základě kontrolních závěrů NKÚ připravují ministerstva stanoviska, ve kterých navrhnou opatření k nápravě zjištěných nedostatků. Tato stanoviska jsou následně předkládána vládě, která v reakci na ně přijímá usnesení – ve více než 85 % případů ukládá příslušným ministrům povinnost zavést konkrétní nápravná opatření.

NKÚ tato opatření sleduje a vyhodnocuje jejich skutečný přínos. V praxi se však ukazuje, že jejich podoba se výrazně liší. Některá opatření mají reálný potenciál situaci zlepšit, jiná jsou pouze formálními kroky, které žádnou podstatnou změnu nepřinášejí. Často jde jen o parametrické úpravy nebo administrativní opatření, které sice splní formální požadavky, ale neřeší podstatu problému.

Pro NKÚ je proto důležité tento proces sledovat – nejen kvůli získání zpětné vazby o dopadech kontrol, ale i z důvodu identifikování nových rizik a systémových nedostatků. Skutečně podstatné je totiž až následné prověření, zda přijatá opatření v praxi fungují. To může ověřit až následná kontrola, která ukáže, zda došlo ke skutečné nápravě nebo zda se problémy opakují. V této části je proto uveden přehled opatření, která v návaznosti na kontroly NKÚ deklarovaly kontrolované osoby a která teprve budou předmětem našeho posouzení.

ENERGETICKÉ ÚSPORY

Kontrolní závěr z KA č. 20/05 – Podpora energetických úspor u veřejných budov

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru: Na základě výsledků kontroly NKÚ nebyla kontrolovanými subjekty přijata žádná opatření.

Kontrolovaný objem peněžních prostředků kontrolního vzorku činil 66 mil. Kč (z toho 61,1 mil. Kč bylo vynaloženo z prostředků EU a 4,9 mil. Kč ze státního rozpočtu).

Kontrolovaný objem na úrovni systému činil 15,9 mld. Kč.

Kontrolní závěr z KA č. 20/19 – Opatření ke snížení energetické náročnosti bytových domů podporovaná z Integrovaného regionálního operačního programu a z programu Nová zelená úsporám

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- Ministerstvo pro místní rozvoj napravilo zjištěné nedostatky v rámci nastavování podmínek a zavádění finančního nástroje IROP dle požadavků předpisů EU doplněním dohody o financování.
- MŽP upravilo dokumentaci programu NZÚ, závazné pokyny pro žadatele a podmínky přijetí dotace, např. vypustilo požadavek povinnosti postupovat při výběru dodavatelů dle zákona o zadávání veřejných zakázek, neboť relevantní subjekty jsou podle zákona o zadávání veřejných zakázek povinny tyto podmínky dodržovat. Dále při kontrolách delegovaných činností zařadilo MŽP vyhodnocování celkové hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti vynaložených finančních prostředků v členění podle jednotlivých podprogramů; zároveň MŽP přeneslo působnost kontroly delegovaných činností ze SFŽP, který je pověřen administrací programu NZÚ, na odbor interního auditu a finanční kontroly MŽP.
- SFŽP, který je administrátorem programu NZÚ, zajistil proškolení všech zapojených projektových manažerů a personálně posílil oddělení metodiky a strategie.

- V informačním systému došlo k nápravě zjištěného nedostatku, který spočíval v absenci zobrazování typu veřejné podpory.

Kontrolovaný objem peněžních prostředků na úrovni systému¹² poskytování podpory z IROP činil 6 541,3 mil. Kč¹³ a u programu NZÚ činil 3 213,4 mil. Kč.

Kontrolovaný objem peněžních prostředků kontrolního vzorku činil 46,4 mil. Kč, z toho 20,9 mil. Kč bylo poskytnuto z IROP a 25,5 mil. Kč z programu NZÚ.

ODPADOVÉ HOSPODÁŘSTVÍ

Kontrolní závěr z KA č. 21/06 – *Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na realizaci opatření v oblasti nakládání s odpady*

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- V rámci programového dokumentu OPŽP 2014–2020 byly zpracovány popisy a kalkulace jednotlivých cílových hodnot indikátorů, které byly stanoveny ve specifickém cíli 1.5.
- V novém programovém období 2021–2027 je v rámci specifického cíle 1.5 připravena významná dotační podpora pro celou oblast odpadového a oběhového hospodářství. Prioritou má být podpora opatření zaměřených na předcházení vzniku odpadů, sběr, třídění, dotřídňování, úpravu a využití odpadů s celkovou alokací cca 7,1 mld. Kč.
- MŽP dále připravuje v rámci komponenty 2.7 *Národního plánu obnovy* podporu zaměřenou na oblast biologicky rozložitelných odpadů, a tedy podporu projektových záměrů vedoucích k rozvoji cirkulární ekonomiky v oblasti nakládání s biologicky rozložitelnými odpady.
- ČR přijala na konci roku 2020 novou legislativu odpadového hospodářství, která je účinná od 1. 1. 2021 a zahrnuje zákon o odpadech, zákon o výrobcích s ukončenou životností, změnový zákon k těmto zákonům a novelu zákona o obalech, která podporuje přechod na oběhové hospodářství a reflektuje závazné cíle vyplývající z přijaté evropské legislativy k navýšení recyklace komunálních odpadů a zásadního snížení skládkování odpadů. Dále jde o zákon o omezení dopadu vybraných plastových výrobků na životní prostředí účinný od 1. 10. 2022 a aktualizovaný *Plán odpadového hospodářství České republiky pro období 2015–2024 s výhledem do roku 2035*, který byl vládou ČR schválen 11. května 2022. Prostřednictvím této legislativy tak byly do českého právního řádu kompletně transponovány všechny nové evropské předpisy o odpadech.
- V rámci vyhodnocení plnění některých cílů POH přijalo MŽP jako opatření povinnost uvádět detailnější popis hodnocených skutečností.

Kontrolovaný objem prostředků na úrovni systému činil 10,47 mld. Kč, z toho 9,88 mld. Kč bylo z OPŽP a 0,59 mld. Kč z NPŽP. Kontrolovaný objem na úrovni projektů činil 99,70 mil. Kč, z toho bylo 96,33 mil. Kč z OPŽP a 3,37 mil. Kč z NPŽP.

¹² Objem prostředků na úrovni systému poskytování podpory představují veškeré prostředky alokované ve výzvách IROP a v podprogramu *Bytové domy programu Nová zelená úsporám*.

¹³ Z toho na financování projektů z kontrolovaných dotačních výzev bylo určeno 6 391 316 144 Kč a vklad do finančního nástroje IROP dosáhl výše 150 000 000 Kč.

VODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A JAKOST VODY

Kontrolní závěr z KA č. 18/27 – Opatření realizovaná v resortech zemědělství a životního prostředí z důvodu zmírnění dopadů sucha a nedostatku vody

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- Byla přijata novela vodního zákona a v červnu 2021 byla schválena vyhláška č. 240/2021 Sb., o ochraně zemědělské půdy před erozí.
- Státní pozemkový úřad vydal na počátku roku 2021 *Koncepci pozemkových úprav na období let 2021–2025*, která si klade za cíl podporovat biodiverzitu, realizovat vodohospodářská, protierozní a ekologická opatření a zaměřit se na aktivity napomáhající snižovat v krajině dopady povodní i sucha s dlouhodobým účinkem.
- K pozitivnímu posunu došlo v *Generelu chráněných území pro akumulaci povrchových vod* (což je dokument stanovující soubor lokalit, které jsou morfologicky, geologicky a hydrologicky vhodné pro akumulaci povrchových vod), který byl rozšířen o 21 lokalit (z původních 65 na 86 chráněných území).
- MZe zahájilo realizaci čtyř národních dotačních programů týkajících se vodních nádrží, vodárenských soustav a opatření na drobných vodních tocích a malých vodních nádržích.
- MŽP pokračuje v podpoře krajinnotvorných opatření, která mají přispět k přirozenému zadržování vody.
- MZe začalo poskytovat podporu s preventivním účinkem v boji proti suchu. Finanční náhrady škod plánuje v případě potřeby i nadále vyplácet. Z důvodu vyšších srážkových úhrnů však nebylo nutné náhrady škod v roce 2020 a 2021 realizovat.
- Protichůdná opatření jsou stále realizována; stále trvají protichůdné postoje MZe a MŽP k dotačním programům zaměřeným na úpravy drobných vodních toků i v dalších oblastech.

Celkový kontrolovatelný objem finančních prostředků na úrovni systému byl ve výši téměř 28 mld. Kč, z toho u MZe 25,97 mld. Kč a u MŽP 1,81 mld. Kč.

Kontroly byl dále na MZe a MŽP podroben vzorek projektů. Kontrolovaný objem finančních prostředků na úrovni projektů byl u MZe ve výši 85 604 655 Kč. Dále byly prověřeny konkrétní složky náhrad škod ve výši 87 315 911 Kč. Kontrolovaný objem finančních prostředků na úrovni projektů byl u MŽP ve výši 305 529 940 Kč.

Kontrolní závěr z KA č. 19/04 – Podpora protipovodňových opatření

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- V plánech pro zvládání povodňových rizik pro období 2021–2027 je specifikace jednotlivých navržených konkrétních opatření nově rozšířena o tři atributy, a to: 1) fázi přípravy na počátku plánovacího období (2021), 2) cílový stav na konci plánovacího období (2027), 3) předpoklad uvedení opatření do provozu. To by mělo umožnit v souladu se záměrem přijatého opatření podrobnější sledování plnění úkolů v 2. plánovacím cyklu dle povodňové směrnice¹⁴ a budou vytvořeny předpoklady pro realističtější stanovení potřebných finančních zdrojů.

- Bylo přijato opatření týkající se nastavení podmínek financování přírodě blízkých protipovodňových opatření z OPŽP 2021–2027, konkrétní podmínky čerpání dotací jsou zpracovány do *Pravidel pro žadatele a příjemce podpory z OPŽP 2021–2027*;
- Bylo svoláno jednání se zástupci jednotlivých státních podniků povodí, kterým MZe svěřilo problematiku evidence území k řízeným rozlivům povodní. Jednání se uskutečnilo 16. 12. 2019. Na tomto jednání byl dohodnut postup pro aktualizaci seznamu lokalit sloužících k řízeným rozlivům povodní.

Kontrolou byly na úrovni poskytovatelů podpory na protipovodňová opatření prověřeny peněžní prostředky v celkové výši 859,11 mil. Kč, z toho 648,59 mil. Kč u SFŽP a 210,52 mil. Kč u MZe.

Kontrolní závěr z KA č. 20/04 – Intervence k zajištění udržitelné jakosti vod

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- V novém *Národním akčním plánu pro období 2023–2027* určilo MZe společně s MŽP a MZd u jednotlivých opatření zodpovědné organizace, stanovilo měřitelné ukazatele a jejich cílové hodnoty.
- Ve vztahu k opatření týkajícímu se hospodaření v ochranných pásmech vodních zdrojů se MZe zavázalo připravit pravidla pro šetrnější hospodaření v ochranných pásmech vybraných vodárenských nádrží. Účelem má být omezení aplikace přípravků na ochranu rostlin na zemědělských pozemcích.
- MZe v navrhovaném opatření cílí na zavedení povinnosti elektronické evidence přípravků na ochranu rostlin (resp. pesticidů) novelou zákona č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči. Zákon č. 273/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 326/2004 Sb., nabyt účinnosti dne 1. 7. 2023. Touto novelou byla zavedena povinnost pro subjekty, které mají výměru přesahující 200 ha zemědělské půdy vést v elektronické podobě data o použití přípravků na ochranu rostlin a pomocných prostředků.

Kontrolovaný objem finančních prostředků na systémové úrovni činil celkem 2 755 310 250 Kč a zahrnoval: peněžní prostředky na realizaci cílů a opatření NAP 2013–2017 a NAP 2018–2022 ve výši 65 032 068 Kč; peněžní prostředky vynaložené na monitoring jakosti stavu podzemních vod ve výši 113 554 438 Kč¹⁵; celkové výdaje na realizaci vybraných projektů zaměřených na modernizaci technologií úpraven vod ve výši 2 562 265 744 Kč u MŽP a 14 458 000 Kč u MZe.

Kontrolní závěr z KA č. 22/24 – Peněžní prostředky státního rozpočtu a Evropské unie určené na výstavbu kanalizačních stok

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- Aktualizace *Strategie resortu Ministerstva zemědělství s výhledem do roku 2030* s ohledem na nové podmínky strategického plánu. Součástí aktualizace je vyhodnocení plnění strategie, revize strategických a dílčích cílů, opatření a také indikátorů.

Kontrolovaný objem peněžních prostředků na úrovni systému poskytování podpory z národních dotačních titulů činil 12 864 439 059 Kč, z toho 7 022 474 337 Kč z programů MZe a 5 841 964 722 Kč z NPŽP. Kontrolovaný objem peněžních prostředků na úrovni systému poskytování podpory z OPŽP činil 11 247 549 762 Kč. U příjemců dotace činil kontrolovaný objem peněžních prostředků vynaložených na 10 vybraných projektů celkem 208 984 518 Kč, z toho 48 230 000 Kč poskytlo MZe, 52 764 403 Kč bylo čerpáno z OPŽP a 107 990 115 Kč z NPŽP.

OCHRANA PŘÍRODY A KRAJINY

Kontrolní závěr z KA č. 21/09 – *Peněžní prostředky vynakládané na projekty návštěvnické infrastruktury související s ochranou přírody*

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- V OPŽP 2021–2027 v rámci opatření *Návštěvnická infrastruktura sloužící k usměrnění návštěvníků v chráněných územích a zvýšení povědomí o problematice ochrany přírody* již nejsou hodnoticí kritéria používána, tj. projekty nejsou bodovány, ale hodnoceny pouze dle kritérií přijatelnosti. Za nápravné opatření považuje MŽP také výrazné snížení alokace pro toto podporované opatření.
- Nápravná opatření k odstranění zjištěných nedostatků realizuje MŽP prostřednictvím nových cílů a opatření OPŽP 2021–2027.

NKÚ prověřil účelnost a hospodárnost peněžních prostředků ve výši 1 327 252 661 Kč (z toho 1 200 205 598 Kč z prostředků EU a 127 047 063 Kč ze státního rozpočtu) vynaložených na realizaci projektů návštěvnické infrastruktury z OPŽP 2007–2013 a 2014–2020.

Kontrolní závěr z KA č. 22/09 – *Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na podporu opatření na ochranu a péči o přírodu a krajinu*

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- Pro programové období 2021–2027 klade MŽP důraz na realističtější stanovení hodnot indikátorů, přičemž ve většině případů vychází z jednotkových nákladů projektů období 2014–2020.
- MŽP v rámci přípravy navazujícího národního programu *Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny 2024–2028* klade při nastavení hodnot výstupových indikátorů větší důraz na širší analýzu plánů realizací projektů.
- MŽP do nového programu *Rozvoj a obnova materiálně technické základny systému řízení resortu Ministerstva životního prostředí*, který by měl být financován od roku 2024, nebude zařazovat podprogram *Správa nezcizitelného majetku ve zvláště chráněných územích*, tzn. že neinvestiční výdaje v této oblasti již nebudou financovány prostřednictvím programu v systému správy majetku ve vlastnictví státu.
- MŽP k zefektivnění dosavadního systému vyhodnocování, plánování a realizace péče z *Programu péče o krajinu* přispěje rekonstrukcí evidenčního systému *Informační systém ochrany přírody* (dále také „ISOP“) na ISOP 2, ve kterém budou evidovány – plošně, objemově i finančně – veškeré činnosti podpořené z *Programu péče o krajinu* (i dalších krajinotvorných programů).
- Na zjištění týkající se nedostatků v implementaci strategických dokumentů bude MŽP reagovat během přípravy aktualizace *Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR*, která bude probíhat v letech 2023–2025, a to tak, aby byly zjištěné nedostatky (nedostatečné personální zajištění monitoringu cílů a opatření nebo nedostatečně nastavené gesce) zcela odstraněny.

Kontrolovaný objem peněžních prostředků alokovaných na úrovni systému činil 10,62 mld. Kč, z toho 9,55 mld. Kč bylo z OPŽP, 0,93 mld. Kč ze státního rozpočtu a 0,14 mld. Kč z prostředků SFŽP (NPŽP).

Kontrolovaný objem peněžních prostředků na úrovni projektů činil 196,58 mil. Kč, z toho bylo 168,80 mil. Kč z OPŽP, 9,36 mil. Kč ze státního rozpočtu a 18,42 mil. Kč z prostředků SFŽP.

Kontrolní závěr z KA č. 23/01 – Peněžní prostředky státu určené na odstraňování starých ekologických zátěží vzniklých před privatizací

Zhodnocení vývoje po zveřejnění kontrolního závěru:

- MF se zavázalo zajistit plynulé zadávání veřejných zakázek vedoucích k naplňování ekologických závazků státu.
- MŽP bude iniciovat jednání s MF s cílem zahájit diskuzi o efektivnosti systému zadávání veřejných zakázek a reálných možnostech optimalizace celého procesu.
- MF provede právní analýzu uzavřených ekologických smluv s nedostatečnou garancí a posoudí otázku, zda a případně jaké nástroje poskytují tyto smlouvy k tomu, aby bylo možné vymáhat financování odstranění SEZ od nabyvatelů.
- MF se zavázalo, že bude sledovat riziko nedostatku disponibilních prostředků zvláštních účtů privatizace ke sledování a zařadí ho do katalogu průřezových rizik.
- MF se zavázalo provést aktualizaci částky potřebné k dokončení odstraňování SEZ vzniklých před privatizací.

Kontrolovaný objem na úrovni systému činil 4 577 mil. Kč, přičemž tato částka byla stanovena jako úhrn výdajů vynaložených ze zvláštních účtů privatizace na odstraňování starých ekologických zátěží vzniklých před privatizací v období od ledna 2018 do dubna 2023.

Peněžní objem kontrolovaného vzorku dvou lokalit SEZ činil 990 mil. Kč a byl stanoven jako úhrn výdajů vynaložených od ledna 2018 do dubna 2023 ze zvláštních účtů privatizace na realizaci nápravných opatření v obou lokalitách, výdajů na supervizi prováděných prací, výdajů na ochranné sanační čerpání v lokalitě Koksovna Jan Šverma a výdajů vynaložených na předprojektovou přípravu sanace nenasaturované zóny v lokalitě laguny Ostramo.

ZLEPŠOVÁNÍ KVALITY OVZDUŠÍ

Kontrolní závěr z KA č. 23/07 – Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na zlepšování kvality ovzduší

Kontrolní závěr z této kontrolní akce byl zveřejněn dne 29. 10. 2024 a vláda ČR jej ke dni redakční uzávěrky této zprávy (tj. ke dni 31. 12. 2024) neprojednala.

Kontrolovaný objem peněžních prostředků na úrovni systému činil 57,99 mld. Kč, z toho 39,82 mld. Kč bylo z prostředků EU, 17,86 mld. Kč ze státního rozpočtu a 0,31 mld. Kč z prostředků SFŽP. Kontrolovaný objem peněžních prostředků na úrovni projektů činil 350,07 mil. Kč, z toho bylo 263,63 mil. Kč z OPŽP a 86,44 mil. Kč z prostředků SFŽP.

V. ZÁVĚR

Přestože se stav životního prostředí v Česku oproti roku 1990 zlepšil, země stále čelí zásadním výzvám v oblasti udržitelného rozvoje a ochrany přírody. Dopady klimatické změny se budou i nadále prohlubovat – projeví se častějšími extrémními povětrnostními jevy, změnami v rozložení srážek a rostoucími teplotami. Těmto hrozbám nelze zcela zabránit, proto je nezbytné soustředit se na preventivní, mitigační a adaptační opatření, která zmírní jejich důsledky.

Česká republika investuje do ochrany životního prostředí nadprůměrné prostředky. Jen v roce 2023 tyto výdaje přesáhly 130 miliard korun.¹⁶ Dosavadní výsledky však neodpovídají vynaloženému úsilí. Vysoké emise, nedostatečná recyklace a znečištěné ovzduší zůstávají zásadními problémy.

JAK SI ČESKÁ REPUBLIKA VEDE V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ?

Stav životního prostředí v ČR v roce 2024 odpovídal 6. nejhorší pozici v rámci unijní sedmadvacítky¹⁷. Podobnou příčku přitom ČR obsadila i ve dvou předchozích letech, a to navzdory skutečnosti, že investuje do životního prostředí jeden z nejvyšších podílů HDP v EU.

Mezinárodní srovnání nám ukazuje nejen to, jak si Česká republika stojí v ochraně životního prostředí, ale i kde má největší rezervy. Vidět to lze na konkrétních oblastech:

Recyklace komunálního odpadu

Česko recykluje jen 38,3 % komunálního odpadu, přestože cílem je dosáhnout 60 % do roku 2030. V současnosti skoro polovina odpadu stále končí na skládkách, přičemž energeticky využíváme jen 12 %. Pokud se nepodaří zlepšit třídění a zvýšit kapacitu recyklačních linek, hrozí, že se cíle recyklace nenaplní a do roku 2030 nebudou odkloněny potřebné dva miliony tun odpadu ze skládek.

V mezinárodním srovnání je Česko v recyklaci na 12. místě v EU – nejlépe si vedou Německo (69,1 %) a Slovinsko (62,6 %). Přesto jde z dlouhodobého hlediska o zlepšení, neboť v roce 2010 se u nás recyklovalo jen 5 % materiálu. Zároveň je však nutno uvést, že v posledních čtyřech letech se růst v této oblasti výrazně zpomalil.

Emise a kvalita ovzduší

Po letech poklesu se emise skleníkových plynů v Česku zastavily na úrovni 10,16 tuny CO₂e (ekvivalentu oxidu uhličitého) na obyvatele, což nás řadí na 6. místo v EU. Významným zdrojem znečištění je stále vytápění domácností – starší budovy často nemají dostatečné zateplení, což potvrzují data ČSÚ.

Vysoké emise se promítají i do zdravotních dopadů. Znečištěné ovzduší přispívá k 8. nejvyšší úmrtnosti v EU v důsledku částic PM_{2,5} – v roce 2021 zemřelo na následky znečištění 81 lidí na 100 tisíc obyvatel. Ačkoliv od roku 2005 poklesla tato hodnota o 60 %, stále výrazně zaostáváme za zeměmi jako Švédsko (šest úmrtí na 100 tisíc obyvatel) či Finsko (tři úmrtí).

¹⁶ Zdroj: Celkové environmentální výdaje loni přesáhly 130 miliard | Produkty.

¹⁷ Zdroj: <https://www.indexprosperity.cz/2024/stav-zivotniho-prostredi-3/>.

Investice do ochrany životního prostředí

Česko investuje do ochrany životního prostředí nadprůměrné prostředky v porovnání se zeměmi EU. V roce 2021 přesáhly investice 0,6 % HDP, zatímco některé západoevropské státy (Řecko, Irsko) nevynaložily ani 0,2 % HDP. Důvodem vyšších investic je především nutnost plnit přísnější evropské environmentální normy a možnost čerpání fondů EU. Na klimatická opatření bude mít ČR do roku 2032 z těchto fondů příležitost využít až jeden bilion korun¹⁸.

CO ČEKÁ ČESKOU REPUBLIKU V BUDOUCNOSTI?

Snahy dotčených subjektů směřují k přijímání opatření k adaptaci na změnu klimatu a snižování emisí skleníkových plynů. Přestože se České republice postupně daří zlepšovat stav životního prostředí oproti stavu v roce 1990¹⁹, budeme čelit v oblasti dosahování udržitelného rozvoje a ochrany přírody řadě výzev.

Jednou z nich je i tzv. zelená transformace, která vychází ze *Zelené dohody pro Evropu*. Jejím cílem je učinit Evropu do roku 2050 klimaticky neutrální, podpořit hospodářství prostřednictvím ekologických technologií, vytvořit udržitelný průmysl a dopravu a snížit znečištění. Zelená transformace bude zahrnovat investice do obnovitelných zdrojů energie, modernizaci průmyslu a dopravy, podporu oběhového hospodářství a adaptaci na změny klimatu.

Zůstává otázkou, zda zelená transformace bude nakonec pro ČR nejen výzvou, ale i příležitostí k modernizaci ekonomiky, zlepšení životního prostředí a posílení konkurenceschopnosti. Celkový úspěch bude záviset na schopnosti vlády, podniků a občanů spolupracovat a přijímat zodpovědná rozhodnutí. Zároveň je nutné, aby transformace byla sociálně přijatelná a spravedlivá, což vyžaduje aktivní komunikaci s veřejností.

Částky vynakládané na ochranu životního prostředí nejsou pouze výdajem, ale také investicemi do budoucnosti. Zdravé životní prostředí by mělo být základem pro prosperující ekonomiku. Čistá voda, kvalitní vzduch a zdravá půda jsou nezbytné pro řadu odvětví. Bez peněžních prostředků z fondů EU a státního rozpočtu by nebyla možná podpora opatření ke zlepšování stavu životního prostředí.

¹⁸ Zdroj: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/fondy-eu>.

¹⁹ Zdroj: <https://landcover.cenia.cz/30letceskeprijodry/>.

Zdroje

Kontrolní závěry NKÚ použité v této zprávě jako zdroj informací:

- **18/27** – Opatření realizovaná v resortech zemědělství a životního prostředí z důvodu zmírnění dopadů sucha a nedostatku vody
- **19/04** – Podpora protipovodňových opatření
- **20/04** – Intervence k zajištění udržitelné jakosti vod
- **20/05** – Podpora energetických úspor u veřejných budov
- **20/19** – Opatření ke snížení energetické náročnosti bytových domů podporovaná z Integrovaného regionálního operačního programu a z programu Nová zelená úsporám
- **21/06** – Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na realizaci opatření v oblasti nakládání s odpady
- **21/09** – Peněžní prostředky vynakládané na projekty návštěvnické infrastruktury související s ochranou přírody
- **22/09** – Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na podporu opatření na ochranu a péči o přírodu a krajinu
- **22/24** – Peněžní prostředky státního rozpočtu a Evropské unie určené na výstavbu kanalizačních stok
- **23/01** – Peněžní prostředky státu určené na odstraňování starých ekologických zátěží vzniklých před privatizací
- **23/07** – Peněžní prostředky státu a Evropské unie určené na zlepšování kvality ovzduší

Seznam zkratk

AOPK	Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
b. c.	běžné ceny
ČHMÚ	Český hydrometeorologický ústav
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
DPH	daň z přidané hodnoty
EU	Evropská unie
EUROSAI	Evropská organizace nejvyšších kontrolních institucí
HDP	hrubý domácí produkt
INTOSAI	Mezinárodní organizace nejvyšších kontrolních institucí
ISOP	<i>Informační systém ochrany přírody</i>
IROP	<i>Integrovaný regionální operační program</i>
KA	kontrolní akce
MF	Ministerstvo financí
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MZd	Ministerstvo zdravotnictví České republiky
MZe	Ministerstvo zemědělství
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
NAP	<i>Národní akční plán 2013–2017</i>
NKÚ	Nejvyšší kontrolní úřad
NPO	<i>Národní plán obnovy</i>
NPŽP	<i>Národní program Životní prostředí</i>
NZÚ	<i>Nová zelená úsporám</i>
OPŽP	operační program Životní prostředí
POH	<i>Plán odpadového hospodářství České republiky pro období 2015–2024</i>
SEZ	staré ekologické zátěže
SFŽP	Státní fond životního prostředí České republiky

Vydal NKÚ
Červen 2025